

บทที่ 6

สภาพแวดล้อมกับการศึกษา

ศึกษาโดยเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยา

“...เด็กมีจิตกึ่งสำนึกเต็มไปด้วยชีวิตชีวา เหมือนกับต้นไม้ที่มีพลังในอันที่จะสะสมรวบรวมอาหารมาได้ จากบรรยากาศสิ่งแวดล้อมโดยรอบ บรรยากาศมีความสำคัญสำหรับเด็กเสียยิ่งกว่ากฎเกณฑ์หรือทฤษฎีต่างๆ สำคัญยิ่งกว่าตีกรเรียน เครื่องใช้สอย หรือการสอนในชั้นและหนังสือตำรา”¹

A Poets School Visva-Bharati Quarterly, ต.ค. 1926

สิ่งหนึ่งที่ผลต่อความแตกต่างของกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญนอกเหนือจากปรัชญาการศึกษาแล้วก็คือ“สภาพแวดล้อม”ของแต่ละโรงเรียน แม้ว่าโรงเรียนทั่วไปจะถูกกำหนด หลักสูตร รูปแบบการศึกษาโดยรัฐจากส่วนกลางก็ตาม แต่โรงเรียนทั่วไปก็ยังคงมีความแตกต่างกัน เช่น สภาพของแต่ละโรงเรียน, การให้ความสำคัญของการเรียนการสอน ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ ฯลฯ สิ่งแวดล้อมจึงมีอิทธิพลต่อโรงเรียนเป็นอันมาก เพราะเด็กๆที่มาเรียนจะมาจากสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันเหล่านั้น ครูจึงไม่อาจปฏิบัติภารกิจใดๆให้ขัดกับความรู้สึกและความหวังของสังคมรอบๆ โรงเรียนได้²

ในบทนี้จึงเป็นการเสนอถึงปัจจัยทางสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กโดยเฉพาะในส่วนของการเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความเป็นประชาธิปไตยของเด็กนักเรียนระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ รพินทรนาถ ฐากูร, โรงเรียนไต้ร่มไม้, แปลโดย พยับแดด, (สำนักพิมพ์คำหอม, 2536), หน้า 99.

² ภิญโญ สาร, หลักการการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา, 2521), หน้า 18-19.

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

1. ความเป็นเมืองหรือชนบท

สภาพเมือง(นอกเขตเทศบาล)

โรงเรียนหมู่บ้านเด็กตั้งอยู่บน ถนนลาดหญ้า-ศรีสวัสดิ์ ตำบลวังดัง อำเภอเมือง แต่อยู่นอกเขตเทศบาล พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นป่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ไร่เป็นส่วนใหญ่ โดยระยะทางที่ตั้งระหว่างโรงเรียนกับตัวเมืองนั้นจะห่างกันประมาณ 20 กิโลเมตร

2. สภาพสถานที่ของโรงเรียน

2.1 สภาพบรรยากาศที่ตั้งของโรงเรียน

สภาพของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นจะตั้งอยู่ในท่ามกลางป่าเขาและฝั่งน้ำบนเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ ด้านหน้าติดถนนลาดหญ้า-ศรีสวัสดิ์ ด้านหลังติดกับฝั่งแม่น้ำแควใหญ่ ส่วนฝั่งตรงข้ามกับแม่น้ำเป็นภูเขา อาคารและบ้านพักรวมประมาณ 23 หลัง โดยสิ่งปลูกสร้างและการวางรูปแบบต่างๆ เป็นการสร้างเพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นบ้านพักเด็ก อาคารเรียน อาคารสำนักงาน อาคารประชุมสภาโรงเรียน ห้องสมุด โรงครัว โดยเน้นการอยู่แบบเป็นครอบครัวร่วมกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ลดรูปแบบโครงสร้างลักษณะอำนาจนิยมตามแบบโรงเรียนทั่วไป³

2.2 สภาพห้องเรียน

ห้องเรียนในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะเน้นลักษณะความกลมกลืนกับธรรมชาติโดยห้องเรียนในระดับชั้นประถม 4 นั้นอยู่ในชั้นล่างของบ้านเด็กชาย (บ้านแต่ละหลังจะมี 2 ชั้น) โดยลักษณะห้องจะเป็นห้องทึบ มีประตู 2 ด้านระหว่างด้านหน้ากับด้านหลังส่วนขวามือของห้องจะเป็นหน้าต่าง โต๊ะเรียนจะเป็นโต๊ะวงกลมขนาดใหญ่โดยนักเรียนจะนั่งล้อมกันภายในโต๊ะนั้นซึ่งครูก็จะนั่งสอนกับเด็กในโต๊ะนั้นด้วย ส่วนพื้นที่ข้างฝาจะเป็นพื้นปูน ดังนั้นเด็กนักเรียนจึงต้องถอดรองเท้าไว้หลังห้องทุกครั้งที่เราเรียนเพื่อความสะอาดของห้อง ส่วนห้องเรียนในระดับชั้นประถม 5 และ 6 นั้นจะมีลักษณะเป็นห้องโถง 3 ด้าน คือด้านข้างกับด้านหลังเพื่อให้ได้สัมผัสกับธรรมชาติ(โดยมีกำแพงก่ออิฐสูงประมาณระดับเอว) ส่วนประตูอยู่ด้านข้าง 2 ด้าน พื้นจะเป็นพื้นปูนเหมือนกัน(ไม่ต้องถอดรองเท้าเหมือนชั้น ป.4) แต่การวางโต๊ะเรียน จะเป็นลักษณะม้า

³ "การศึกษาเพื่อปวงชน...ประสบการณ์จากหมู่บ้านเด็ก," เอกสารจากมูลนิธิเด็ก, หน้า 1.

นั่งยาว(นั่งโต๊ะละ 2 คน) โดยโต๊ะของครูจะอยู่ข้างหน้าห้อง แต่จะต่างกันก็แค่ ชั้นประถม 5 นั้น อยู่ในบ้านหลังเดียวกับชั้นประถม 4 ส่วนประถม 6 จะอยู่อีกหลังหนึ่ง

3. กระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน

3.1 การเรียนรู้ การเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้น เด็กจะได้รับการเรียนรู้เป็น 3 ระดับคือ

3.1.1) การเรียนรู้จากวิชาการ,การบ้าน,หลักสูตร

การเรียนการสอนของโรงเรียนจะปรับใช้ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการในระดับหนึ่ง คือจะเน้นความสำคัญ 3 วิชา(ภาษาไทย, คณิตศาสตร์ และ สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต(สปช.) ซึ่งจะเรียนวิชาละ 1 ชั่วโมงในภาคเช้า(เริ่มเข้าเรียนเวลา 9.00 น) การเรียนนั้นจะมีทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนโดยเลือกใช้สถานที่เรียนตามธรรมชาติ(ใต้ต้นไม้บ้างหรือศาลาท่าน้ำบ้าง ฯลฯ)

ส่วนเนื้อหาของวิชาที่เรียนจะเน้นการเรียนรู้จากความจริงรอบ ๆ ตัวไปหาความจริงที่ไกลตัว เรียนจากสิ่งแวดล้อมภายในไปหาสิ่งแวดล้อมภายนอก โดยทั้งครูและเด็กจะสร้างเนื้อหาความรู้ไปด้วยกันและศึกษาไปพร้อม ๆ กัน⁴ และยังเน้นการเรียนการเรียนให้ออกไปจากห้องเรียน ทำให้ห้องเรียนและครูไม่เป็นศูนย์กลางของการเรียนเฉกเช่นโรงเรียนทั่วไป นักเรียนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่เท่ากับครู โดยที่ครูก็ต้องรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนด้วย

การเรียนนั้นจะไม่มี การเช็คชื่อเพราะเป็นสิทธิของเด็ก แต่กรณีที่เด็กไม่เข้าเรียนบ่อย ๆ ครูก็จะเริ่มเตือน แต่บางคนที่ไม่เคยเข้าเรียนเลยกลับสอบได้และได้รับการเลื่อนชั้นผิดกับเด็กบางคนที่ไม่เข้าเรียนเป็นประจำแต่สอบไม่ได้ ซึ่งในส่วนนี้ก็จะขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของเด็กว่ารับรู้ได้เร็วเพียงใด แต่ไม่ได้หมายความว่าเด็กที่รับรู้ได้เร็วจะสามารถไม่เข้าเรียนเลยได้ เพราะที่นี้ถือหลักของความรับผิดชอบ คือเด็กจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ดังนั้นการเรียนจึงถือว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องรับผิดชอบต่อด้วย ฉะนั้นใครที่ขาดเรียนบ่อย ๆ ก็อาจจะถูกส่งไปเรียนโรงเรียนอื่นได้

3.1.2) การเรียนรู้จากการฝึกวิชาชีพ

กระบวนการเรียนรู้โดยเน้นทางประสบการณ์นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการฝึกวิชาชีพ(ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่ 13.00 น.เป็นต้นไป) วิชาชีพที่มี เช่น ไฟฟ้า, เซรามิค, ทำผ้าบาติก, วาดภาพ,

⁴ "การศึกษาเพื่อปวงชน...ประสบการณ์จากหมู่บ้านเด็ก," เอกสารจากมูลนิธิเด็ก, หน้า 7.

⁵ "14 ปีหมู่บ้านเด็ก," ผู้หญิงวันนี้ ฉบับที่ 32 เดือน มกราคม 2537, หน้า 136.

ทอผ้า, เย็บผ้า, ห้องดนตรี(ปัจจุบันไม่มีครูสอน) ซึ่งวิชาชีพเหล่านี้ก็แล้วแต่เด็กว่าเด็กต้องการเรียนรู้อะไร โดยครูหรือรุ่นพี่ที่ชำนาญจะทำหน้าที่สอนให้

การฝึกอาชีพนี้ผลงานที่เด็กทำได้ทางโรงเรียนจะขายให้โดยคิดให้เด็กเป็นเปอร์เซ็นต์ของยอดที่ขายได้(หักจากค่าวัสดุอุปกรณ์) วิธีนี้เป็นการทำให้เด็กมีรายได้เป็นของตนเอง(แต่ส่วนใหญ่เด็กจะต้องเก็บเข้าไว้ในบัญชีธนาคาร เวลาจะใช้ก็ต้องมีเหตุผลที่ดีพอ)

3.1.3) การเรียนรู้จากปัจจัยด้านการผลิตและอาชีพ

เด็กจะได้รับการเรียนรู้จากแนวคิดเกษตรธรรมชาติทำให้หมู่บ้านเด็กกลายเป็นชุมชนเพื่อการศึกษาแบบธรรมชาติและพึ่งพาตนเอง(natural education and self-reliance) คือใช้ระบบนิเวศวิทยา(ecological system)ตามแนวทางของ นายมาซา โนบุฟูโอะกะ(เป็นการผสมผสานระหว่างไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก และพืชที่รักษาคุณภาพของดิน รวมทั้งสิ่งมีชีวิตในดินและในอากาศ ซึ่งต่างก็มีชีวิตเอื้อซึ่งกันและกัน)⁶

เด็กที่นี้ที่อายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป จะต้องลงมาทำแปลงเกษตรกันทุกคน(ครูก็มีมาทำบ้างแต่น้อยเพราะไม่ค่อยมีเวลากัน) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแปลงผักของตนเองที่จะต้องรับผิดชอบในการสร้างผลผลิต (เปรียบเทียบระหว่างอายุกับผลผลิตที่ควรผลิตได้ เช่นเด็กอายุ 15 ปี ต้องทำผลผลิตให้ได้ 100 บาทภายใน 1 เดือน คือภายใน 1เดือนต้องนำผักที่ปลูกไปขายให้ได้ราคาถึง 100 บาท ส่วนกรณีที่ได้ไม่ถึงที่กำหนดก็จะถูกคิดลบ เช่นขายได้ 80 บาท ก็จะถูกคิดลบ 20 บาท ดังนั้นก็จะดูในเดือนต่อไปถ้าเกินจากงบ 100 บาทขึ้นไปก็จะสมทบให้จากเดือนที่ขาดไป) โดยผักที่ได้ที่เด็กจะนำไปขายที่โรงครัวของโรงเรียนตามราคาตลาด ส่วนรายได้จากการขายผักทางโรงเรียนจะเปิดบัญชีในธนาคารไว้ให้(เพราะถือว่าเป็นอาชีพของแต่ละคน) ส่วนราคาผักนั้นจำแนกราคาได้คือ

-ผักสลัด(คล้ายผักกาดขาว),หัวหอม,ถั่วฝักยาว,ผักชี	กิโลละ 10 บาท
-หัวไชเท้า,ผักคะน้า,ผักกาดขาว	กิโลละ 7 บาท
-มะเขือ,บวบ	กิโลละ 5 บาท
-ผักบุ้ง	กิโลละ 3 บาท

หมายเหตุ :-ราคาผักทั้งหลายจะเปลี่ยนแปลงไปตามราคาตลาด และแปลงผักที่นี้จะไม่เคยเกิดการลักขโมยกันขึ้นเลย แต่ก็มีกรขอทานเมื่อผักนั้นแก่จนขายไม่ได้ราคาแล้ว

⁶ “การศึกษาเพื่อปวงชน...ประสบการณ์จากหมู่บ้านเด็ก,” เอกสารจากมูลนิธิเด็ก, หน้า 7-8.

3.2 ระดับการแสดงความคิดเห็น เด็กที่ส่วนใหญ่จะกล้าแสดงความคิดเห็น เช่นในการที่ครูให้เด็กอ่านหนังสือในห้องเรียน ก็มักจะมีเด็กอาสาถามเสมอ หรือคำถามของครูก็จะมีผู้ที่เสนอความคิดเห็นกันอย่างเต็มที่ ส่วนกรณีที่เด็กไม่เข้าใจคำถามเด็กก็จะถามแบบตรงๆเลย เช่นในวิชาหนึ่งครูได้ถามนักเรียนว่า “อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้อุณหภูมิของวัตถุต่างกัน” เด็กคนหนึ่งก็พูดขึ้นว่า “เค้าไม่เข้าใจคำถามเลย”

3.3 การได้รับข้อมูลข่าวสาร แหล่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ แบ่งที่มาได้ คือ

-ห้องสมุด ห้องสมุดที่นี้จะเปิดไม่ตลอดเวลาแล้วแต่เวรของผู้ที่ดูแล แต่ส่วนใหญ่จะเปิดในช่วงตอนเย็นจนถึง 21.00 น. ห้องสมุดเป็นทั้งที่อ่านหนังสือและสถานที่เล่นกันไปในตัว (โดยเฉพาะเด็กเล็กๆมักวิ่งเล่นกันในช่วงหัวค่ำ) หนังสือที่นี้จัดว่ามีมากพอสมควรสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา ไม่ว่าจะเป็นหนังสืออ่านเล่นไปจนถึงหนังสือวิชาการ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์นั้นจะมีตลอด

-ห้องดูโทรทัศน์ โทรทัศน์ที่นี้(อยู่ในห้องประชุมสภาจะมีห้องควบคุมอีกที่หนึ่ง) โดยจะจัดให้ดูเฉพาะช่อง 3 เท่านั้น(นอกนั้นเป็นรายการจากวิดีโอที่มีให้แล้วแต่โอกาส) รายการที่เปิดให้ดูจะถูกควบคุมให้ดูเป็นบางรายการที่มีเนื้อหาสาระเท่านั้นเช่นข่าว ส่วนละครจะดูได้เพียงเรื่องเดียวคือ “เปาบุ้นจิ้น” เพราะที่นั่นถือว่าเป็นรายการที่ให้ประโยชน์และแง่คิด ส่วนละครเรื่องอื่นๆนั้นจะไม่ให้ดู แม้ว่าจะเคยมีเด็กบางคนเสนอความคิดเห็นเรื่องนี้ แต่ก็ไม่ได้ผลดังที่เด็กคนหนึ่งบอกว่าที่ไม่เสนอเรื่องนี้ในสภาก็เพราะว่าเราไม่มีเหตุผลที่เพียงพอ

ที่นี้จะไม่ให้เด็กมีโทรทัศน์กันในแต่ละบ้านสาเหตุเพราะว่าจะทำให้เด็กไม่เข้าร่วมกันในกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน ดังนั้นโทรทัศน์จึงมีแค่ในห้องประชุมกับห้องสมุดเท่านั้น แต่เด็กส่วนใหญ่ก็จะไม่ค่อยสนใจโดยเฉพาะช่วงข่าวจะมีเด็กมาดูน้อยมาก แต่เวลามีละคร ถึงแม้ว่าจะมีมาเพิ่มแต่ก็ไม่มากเท่าที่ควรเมื่อเปรียบเทียบกับเด็กทั้งโรงเรียน ส่วนเด็กเล็กๆก็จะมีอาการจับจ้องที่กันโดยเอาผ้าห่มไปปูนอนดูกันเลย บางคนก็ดูจนหลับไป แต่ส่วนใหญ่แล้วเด็กที่นี้จะมีความสุขอยู่กับการเล่นกันเสียมากกว่าการดูทีวีเสียอีก

-วิทยุ เด็กในแต่ละบ้านจะมีวิทยุเป็นของตัวเอง ซึ่งจะเกิดจากผลผลิตที่ตนเองได้สร้างขึ้นมา เด็กที่นี้มักจะมีวิทยุกันเสียงดัง แต่ว่าถ้ามีผู้ใดในบ้านกล่าวถึงการรบกวนของสิทธิของผู้อื่น ก็จะต้องหรีวิทยุลง

สื่อสารมวลชนที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงมีบทบาทอย่างมากต่อการเรียนรู้ของเด็ก ดังที่คุณภิกขุ ธงไชย ได้กล่าวว่า “สื่อมวลชนนี้เป็นตัวการเรียนรู้ที่ใหญ่ที่สุดของระบบ ไม่ใช่โรงเรียน”⁷ เพราะฉะนั้นตัวการ(agent) โดยเฉพาะสื่อทางหนังสือพิมพ์, วิทยุ และโทรทัศน์ จึงมีอิทธิพลแก่เด็กในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมาก

⁷ สัมภาษณ์ ภิกขุ ธงไชย, โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก 9 มกราคม 2539.

4. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับโรงเรียนและนักเรียนกับครู

4.1 ระยะเวลาของเด็กที่อาศัยอยู่ในโรงเรียน เด็กทุกคนจะพักอยู่ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก แต่ละคนมีระยะเวลาที่ไม่เท่ากันบางคนก็อยู่มาตั้งแต่เด็ก 5-6 ขวบ บางคนก็มาตอนโตแล้ว เพราะฉะนั้นเด็กส่วนใหญ่จึงมีความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียน และไม่คิดอยากจะไปใช้ชีวิตข้างนอกที่ต้องไปผจญภัยกับสังคมที่ไม่คุ้นเคย

4.2 กิจวัตรประจำวัน กิจวัตรของเด็กในแต่ละวันมีขั้นตอนดังนี้

06.00น. เด็กเริ่มออกไปดูแลแปลงเกษตรของตนเอง(พรวนดินลดน้ำ)และนำผักที่ได้ที่มาจากมาให้โรงครัว

08.00น. เด็กที่ต้องไปเรียนโรงเรียนข้างนอกเตรียมตัวกันมาขึ้นรถเพื่อไปโรงเรียน

08.30น. ระฆังดังเข้าแถวเคารพธงชาติที่อาคารเอนกประสงค์ ซึ่งขั้นตอนในช่วงนี้ มีดังนี้

-ร้องเพลงเคารพธงชาติ

-สวดมนต์แผ่เมตตา

-ท่องสูตรคูณ

-นั่งสมาธิ บางคนก็เล่นกันบ้างแต่ที่สำคัญพวกที่เล่นจะต้องไม่ไปก้าวก่ายสิทธิ

ของผู้ที่นั่งสมาธิอยู่ ส่วนพวกที่ไม่มาเข้าแถวนั้นจะถูกครูจุดชื่อ(ยกเว้นเด็กที่อยู่เหนือระดับชั้นประถม 6 ไปแล้วไม่ต้องมาเข้าแถวได้)

09.00น. เริ่มเข้าเรียน แต่ส่วนใหญ่มักจะมีการเลยเวลาเป็นส่วนใหญ่ เพราะเสียเวลาในการตามตัวเด็ก และบางครั้งก็ต้องรอครูด้วย

12.00น. รับประทานอาหารกลางวันโดยในมือกลางวันทุกมือนั้นเด็กจะต้องมารับประทานอาหารที่โรงครัวกันทุกคน(ไม่ได้ทำเองเหมือนช่วงเช้าและช่วงเย็น)

13.00 น. เริ่มเรียนฝึกวิชาชีพตามวิชาที่ตนเองชอบ

16.00น. เด็กจะลงไปอาบน้ำที่ทำน้ำ(ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กเล็กที่จะลงไปอาบก่อน)โดยการลงไปในแต่ละครั้งนั้นจะมีครูหรือพวกเด็กโต(ที่เป็นเวร)ลงไปดูแลทุกครั้ง การที่ให้เด็กได้ลงไปเล่นน้ำที่ทำน้ำนั้นมีจุดประสงค์ คือ

-ช่วยกันประหยัดค่าไฟ(เนื่องจากว่าน้ำต้องใช้ไฟสูบขึ้นมา)

-ลดความเครียดของเด็ก(เพราะเด็กส่วนใหญ่มีปัญหาจากสภาพจิตใจ)

การเล่นน้ำนั้นจะปล่อยให้เด็กได้เล่นกันอย่างเต็มที่โดยไม่จำกัดเวลา แต่ส่วนใหญ่พอเล่นได้สักพักเด็กก็จะขึ้นกันเอง(ประมาณไม่ถึงครึ่งชั่วโมง)ส่วนพวกที่ไม่ลงอาบน้ำครูเวร(บางคน)ก็จะจุดชื่อไว้เพื่อฟ้องในที่ประชุมสภาส่วนพวกเด็กโตส่วนใหญ่มักจะเล่นฟุตบอลกันก่อน(เด็กจะเล่นกันเกือบทุกวันไม่เฉพาะเด็กโตเท่านั้นเด็กเล็กบางครั้งก็มาเล่นด้วย) ส่วนเด็กบางคนก็เข้าไปดูแลแปลงเกษตรของตนเองอีกครั้งหรือไม่ก็เอาผักที่ได้มาจากมาให้โรงครัว

- 19.00น. เด็กบางคนจะเข้ามาดูข่าวในห้องประชุม ส่วนเด็กเล็ก ๆ ก็เล่นกันต่อส่วนเด็กโตนั้น ส่วนใหญ่จะอยู่ภายในบ้านตนเอง หรือจับกลุ่มคุยกัน
- 20.30 น. เป็นเวลาละคร "เปาบ้านจีน" เด็กจะเริ่มเข้ามามากขึ้น ซึ่งเป็นละครเพียงเรื่องเดียวที่เปิดให้เด็ก ๆ ดูในวันปรกติ(ยกเว้นวันหยุดอาจมี วีดีโอ ฉายให้เด็กดู)
- 21.30น. เด็กทุกคนจะต้องเข้านอนหรือเข้าบ้านของตนเอง ใครที่ไม่นอนก็ต้องไม่ไปรบกวนสิทธิของผู้อื่น

4.3 การขอคำปรึกษาของนักเรียน กรณีที่มีปัญหาต่างๆเกิดขึ้น ซึ่งปัญหาต่างๆนี้ สามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

4.3.1) ปัญหาส่วนตัว ปัญหาในระดับนี้เด็กส่วนใหญ่จะเข้าปรึกษากับผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นทั้ง ครู, พ่อแม่ และเพื่อน ดังนั้นช่องว่างระหว่างวัยจึงมีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนในเมือง แต่ก็ยังมีบางกรณีเหมือนกันที่จะมีการปรึกษากันระหว่างเพื่อน เช่นเรื่องคิดถึงบ้าน, คิดถึงพ่อแม่ ซึ่งเด็กจะรู้ว่าถ้าปรึกษาครู ๆ ก็ไม่สามารถที่จะให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ได้ ฯลฯ

4.3.2) ปัญหาส่วนรวม กรณีที่เกิดปัญหาในระดับส่วนรวม เรื่องส่วนใหญ่จะเข้าสู่สถานักเรียนเพื่อหาข้อยุติ แต่ถ้าเป็นปัญหาที่หนักกว่าที่ประชุมในสภาจะแก้ไขได้ ทางครูหรือผู้ใหญ่จะต้องมาปรึกษาหารือกัน เช่นกรณีที่เด็กหนีออกมาเที่ยวข้างนอกโดยไม่ขออนุญาต เป็นต้น

4.4 การตักเตือนและการลงโทษของครู ครูที่นี้จะเหมือนเพื่อน พี่ และพ่อแม่ ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ครูจึงมีความผูกพันกับนักเรียนเป็นพิเศษ ดังนั้นภายในการประชุมสภาทั้งครูและนักเรียนจึงสามารถที่จะว่ากล่าวตักเตือนกันได้เต็มที่ ซึ่งทุกคนจะต้องเชื่อฟังเหตุผลของกันและกัน(เพราะมีสิทธิเท่าเทียมกัน) แม้แต่ในห้องประชุมทุกคนก็มีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่อำนาจของครูก็ยังคงจะเหนือกว่า คือสามารถเตือนได้ แต่เด็กจะฟังหรือไม่ฟังนั้นก็อีกเรื่องหนึ่ง

4.5 ความสนใจของครูที่มีต่อนักเรียน ครูที่นี้จะต้องดูแลเด็กเป็นพิเศษ ต้องคอยปลอบเด็กเล็ก ๆ ที่ร้องไห้เมื่อเพื่อนแกล้ง ต้องคอยเป็นพยาบาลเมื่อเด็กมีการบาดเจ็บจากการเล่น ดังนั้นในบางเรื่องครูจึงต้องมีเวรยามกัน(เช่นเวรดูแลเด็กเล่นน้ำ)เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น แม้แต่ในบ้านแต่ละหลังที่ครูอาศัยอยู่(คือครูจะอาศัยอยู่กับเด็ก เว้นแต่ครูบางคนที่มีครอบครัวก็ใช้เดินทางไปกลับ)ครูก็ต้องดูแลเด็กเป็นพิเศษอยู่ตลอดเวลา

5. กิจกรรมภายในโรงเรียน

5.1 ลักษณะของกิจกรรมต่างๆภายในโรงเรียน แบ่งออกเป็น

5.1.1) กิจกรรมของชมรมปัจจุบันจะมีอยู่ 2 ชมรมคือชมรมฟุตบอล และชมรมชมธรรมชาติ(ซึ่งจะมีการให้เด็กได้ไปออกค่าย)ในแต่ละชมรมก็จะมีประธานและคณะกรรมการกันเองโดยครูจะเป็นที่ปรึกษาให้

5.1.2) กิจกรรมการเล่น แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1) กิจกรรมการแสดง คือกิจกรรมที่ได้ประชุมและจัดให้มีการเล่นขึ้นเช่น ทุกวันศุกร์หลังจากประชุมสภาเสร็จก็จะมีกิจกรรมกันระหว่างครูกับนักเรียนคือกิจกรรมการเล่น ส่วนวันเสาร์ในตอนกลางวันก็มีการเล่นบนเวที เพื่อให้เด็กได้มีการกล้าคิด และกล้าแสดงออก แต่เด็กบางคนก็เบื่อกับสิ่งเหล่านี้ เพราะบางครั้งมีคนแสดงแต่ไม่ค่อยมีคนดู เคยมีผู้เสนอในสภาให้ยกเลิกกิจกรรมเหล่านี้ แต่ผลปรากฏว่าไม่ผ่านที่ประชุมเพราะสิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นประเพณีของหมู่บ้านเด็กที่ได้ทำกันมา

2) กิจกรรมการกีฬา ทางโรงเรียนได้มีการจัดการแข่งขันกีฬา เช่น กีฬา สี่รวมไปถึงการส่งกีฬาไปแข่งขันระหว่างโรงเรียน จุดประสงค์ก็เพื่อสร้างความสัมพันธ์ไมตรีและให้เด็กได้เรียนรู้หรือรับรู้ในสังคมภายนอก

5.2 การทำกิจกรรมร่วมระหว่างครูกับนักเรียน กิจกรรมร่วมนั้นส่วนใหญ่ครูจะอยู่ในฐานะที่ปรึกษามากกว่าที่จะลงมาเล่นเอง เช่น การแสดงละคร ครูก็จะดูแลเป็นที่ปรึกษาให้ ฯลฯ

6. เสรีภาพในโรงเรียน

แซมมวล บราวน์ ได้กล่าวว่า “ทัศนคติเสรีในทางเลือกของแต่ละบุคคลนั้นจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของทฤษฎีประชาธิปไตย”⁸

6.1 เสรีภาพในโรงเรียน

- เสรีภาพที่จะเล่น เด็กเล็กๆที่ยังไม่มีความรับผิดชอบส่วนใหญ่ (หรือแม้แต่เด็กโตบางคนก็ตาม) มักจะไม่ค่อยเข้าเรียน เพื่อที่จะเล่นซึ่งครูจะไปบังคับเด็กไม่ได้ เพราะ “ความเลวร้ายของอารยธรรมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่เด็กๆไม่ได้รับอนุญาตให้เล่นเพียงพอตามที่ต้องการ พุดอีกอย่างหนึ่งก็คือเด็กถูกเร่งให้เป็นผู้ใหญ่ก่อนถึงเวลา”⁹ แต่การเล่นนั้นจะต้องไม่ไปก้าวท้าวสิทธิของผู้อื่น (ผู้เรียน) ก็จะต้องไม่เข้าไปรบกวนการเรียนของเด็กคนอื่นๆ ซึ่งการเล่นของเด็กนั้น เด็กมักจะสนุกกับการเล่นของเล่นที่มาจากธรรมชาติมากกว่าของเล่นทั่วไปเช่น

- “การเล่นเตี๊ยะลูกดิน” (คือปั้นดินที่ทำน้ำให้เป็นลูกกลมๆแล้วคลุกทรายสลับกันหลายๆเที่ยว แล้วตากแดดไว้) วิธีการเล่นก็จะให้ฝ่ายตรงข้ามวางไว้ที่พื้น ส่วนอีกฝ่ายก็

⁸ Samuel Bowles and Herbert Gintis, Democracy and Capitalism, (Basic Books Inc., 1986), pp. 121.

⁹ เอ.เอส. นิล, เรียนตามสบายที่ซัมเมอร์ฮิลล์, แปลโดย เดือนดา สุวรรณจินดา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2520), หน้า 162.

ยกลูกดินของตัวเองอยู่เหนือฝ่ายตรงข้ามประมาณ 1 ฝ่ามือ แล้วก็ปล่อยลูกดินให้ตกลงไป กระทั่งถ้าทำฝ่ายตรงข้ามแตกได้ก็ถือว่าชนะ

-“อีโป๊ะ”ของเล่นนี้ทำมาจากกระบอกไม้ไผ่หรือไม้ลวกที่กลวงๆ และใช้ ไม้ยาวๆอีกอันมาสอดข้างในและใช้ยิงได้ โดยใช้เม็ดสะเดาเป็นลูกกระสุน(ซึ่งถ้าโดนกันก็จะเจ็บ และเกิดอันตรายได้)กฎที่นี้เด็กสามารถเล่นได้ แต่ห้ามยิงกัน ถ้าใครเอาไปยิงคนอื่นก็จะโดนริบ ของ

-“การป็นป้ายต้นไม้”เด็กเล็กที่นี้จะชอบป็นป้ายต้นไม้เป็นอย่างมากโดยเฉพาะต้นมะขามเทศเพื่อเก็บมากินกัน เด็กส่วนใหญ่จะไม่ค่อยหวงของ จะมีการแบ่งกินกันเป็นประจำ โดยเฉพาะเด็กที่ถูกทำโทษอดขนมก็มักจะไปขอขนมเพื่อนคนอื่นๆกิน ส่วนใครที่ชอบแกลังคนอื่นที่ตัวเล็กกว่า เพื่อนๆหรือรุ่นพี่ก็จะคอยดูว่ากล่าวให้เสมอ ดังนั้นการปล่อยให้เล่นอย่างเต็มที่ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะถือว่า...ทำที่แห่งกัลยาณมิตรและบรรยากาศแห่งเสรีภาพภายในเวลาไม่นานนัก เด็กก็จะเรียนรู้ที่จะแยกแยะการเรียนกับการเล่นเสรีภาพและหน้าที่ได้อย่างชัดเจน¹⁰

-เสรีภาพภายใต้ความรับผิดชอบ เสรีภาพชนิดนี้จะใช้กับเด็กที่มีความรับผิดชอบในตัวเองได้แล้ว และเมื่อเด็กมีความรับผิดชอบต่อตัวเองเด็กก็ต้องเข้าเรียน แต่ถ้าเด็กไม่เข้าเรียนครูก็จะไปบังคับเด็กไม่ได้ ได้แค่พูดด้วยเหตุผลเท่านั้น(เช่นไม่เรียนแล้วอนาคตจะเป็นอย่างไร เป็นต้น) แต่องค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างให้เกิดความรับผิดชอบในการเรียนของเด็กนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจาก

1) คนนำ หมายถึงครูผู้สอน คือครูจะต้องมีเทคนิคหรือมีความสามารถพอสมควรในการที่จะชักจูงให้เด็กได้เข้าเรียน

2) วิชาที่เรียน ว่าเนื้อหาในวิชานั้นน่าสนใจเพียงใด ถ้าวิชาที่ไม่เน้นวิชาการจนเกินไปและสามารถนำมาประยุกต์กับธรรมชาติได้ เด็กก็จะสนใจมากขึ้น

-การเรียนข้างนอก การเรียนข้างนอกนั้นหมายถึงการที่ทางโรงเรียนได้ส่งเด็กบางคนมาเรียนนอกโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก (เช่น โรงเรียนท่ามะนาว ฯลฯ)สาเหตุก็เพื่อสร้างความรับผิดชอบให้กับเด็กที่เกเรยจล้น ไม่ยอมเข้าเรียนเป็นเวลานาน(ในขณะที่ตัวเองมีความรับผิดชอบที่จะต้องเรียนก็ตาม)ระยะเวลาการส่งออกไปนี้จะไม่นานนอน แล้วแต่กรณี บางกรณีก็ประมาณ 1 ปีเท่านั้น หรือบางกรณีอาจจะมากกว่านั้นก็ได้

6.2 ที่มาของการเลือกตั้งและการออกเสียง(vote) ระดับประชาธิปไตยในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนี้จะมีขึ้น 2 ลักษณะคือ

6.2.1) ประชาธิปไตยในสภา สภานักเรียนจะมีขึ้นทุกวันศุกร์ในเวลา 19.00 น. (แต่กว่าจะเริ่มจริงก็ประมาณ 20.00-20.30 น.)ซึ่งสมาชิกทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่จะต้อง

¹⁰ กวีรัตน์ คุณาภักดิ์,หมู่บ้านเด็กชุมชนและโรงเรียนเสรีภาพ,พบโลก,หน้า 73.

เข้าทุกคน ใครไม่เข้าจะถูก “ตัดสิทธิพิเศษ 7” (ซึ่งเป็นโทษสูงสุด) ส่วนรายละเอียดของสภา มีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบของสภา สภานักเรียนนี้ประกอบด้วย

1) **คณะกรรมการ** มีองค์ประกอบ คือ

- **ประธาน** มีจำนวน 1 คน ซึ่งเลือกมาจากประธานคนที่ผ่านมา คือประธานจะเลือกจากในห้องประชุมในกรณีที่ไม่มีผู้สมัคร ส่วนกรณีที่ผู้สมัครหลายคนก็จะออกเสียง(vote)กันในสภา โดยประธานจะมีอำนาจสูงสุด

- **ผู้ช่วยประธาน** มีจำนวน 3 คน(ประธานเลือก) นั่งอยู่ในที่ประชุมคนละ ล็อค(มีทั้งหมด 3 ล็อค)เพื่อคอยควบคุมการประชุมให้เรียบร้อย โดยผู้ช่วยสามารถที่จะว่าหรือเตือนสมาชิกได้ทุกคนที่เล่นหรือคุยกันในที่ประชุม ถ้าเตือนเกิน 3 ครั้งผู้ช่วยประธานก็สามารถที่จะไล่สมาชิกคนนั้นออกจากห้องประชุมได้ และผู้ที่ถูกไล่ออกจากที่ประชุมก็จะโดนทำโทษ “ตัดสิทธิพิเศษ 7” ส่วนใครต้องการออกจากที่ประชุมก็ต้องมาขออนุญาตจากผู้ช่วยประธานก่อนทุกครั้ง นอกเหนือจากนั้นผู้ช่วยยังมีอำนาจที่จะสั่งให้ใครเปลี่ยนที่นั่งกันได้ถ้าผู้นั้นอยู่ใกล้กันและเล่นกันหรือคุยกัน หรือสามารถที่จะยึดของเล่นของใครก็ได้ที่ไม่ตั้งใจฟังการประชุม

- **คณะลูกขุน** มีจำนวน 5 คน (เลือกมาจากประธาน) ประกอบด้วย

- ลูกขุนเลขา(มีหน้าที่คอยจดรายละเอียดการประชุม)	1 คน
- ลูกขุนผู้ใหญ่(ส่วนใหญ่เป็นครู)	1 คน
- ลูกขุนเด็กโต(คือเด็กที่จบชั้นประถม 6 แล้ว)	1 คน
- ลูกขุนเด็กเล็กจำนวน 2 คน (ระหว่างประถม 4-6)	2 คน

หมายเหตุ : กรรมการชุดนี้จะเปลี่ยนกันทุกอาทิตย์ และที่สำคัญคณะกรรมการ ประธานและลูกขุนจะต้องเสียงดังฟังชัด ถ้าชุดทำงานชุดใดที่เสียงเบา สมาชิกก็จะไม่ค่อยตั้งใจฟังและเล่นกันเป็นส่วนใหญ่

2) **วาระการประชุม** ก่อนเข้าสู่วาระการประชุมนั้น ประธานจะเช็ครายชื่อสมาชิกที่เข้าประชุมแต่ละบ้านว่ามาครบหรือไม่ โดยเรียกชื่อแต่ละบ้าน(ชื่อแต่ละบ้านนั้นจะเรียกตามชื่อครูที่อยู่ในบ้านนั้นๆ เช่นบ้านแม่แฉ้ว เป็นต้น)โดยมีลูกขุนเลขาคอยจดรายละเอียดหลังจากนั้นลูกขุนก็จะอ่านกฎระเบียบในที่ประชุมก่อนเข้าสู่วาระการประชุม ส่วนวาระการประชุมนั้นมี 3 วาระ คือ

2.1) **วาระแรก** คือวาระ “ลูกขุนฟ้อง” วาระนี้เกิดจากการที่สมาชิกทุกคนในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนำเรื่องฟ้องจากในแต่ละวันมาเสนอแก่คณะลูกขุนก่อนถึงวันประชุมสภา และคณะลูกขุนก็จะนำเรื่องเหล่านั้นมาสืบสวนก่อนที่จะเข้าสู่การประชุม และเมื่อเข้าประชุมแล้วในวาระนี้ก็จะให้เสนอกฎลงโทษโดยการโหวตเสียงจากสมาชิกในสภา(ทุกคนมีสิทธิมีเสียงเท่ากันไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่) การโหวตเสียงลงโทษนั้นส่วนใหญ่เด็กโตมักจะไม่ค่อยออกความเห็นกัน เพราะถือว่า

เป็นเรื่องของเด็กๆว่าจะลงโทษกันอย่างไร แต่ถ้าเป็นการโหดในเรื่องส่วนรวมก็จะออกเสียงกันอย่างเต็มที่

2.2) วาระที่สอง เป็นวาระ“สมาชิกฟ้อง”คือสมาชิกฟ้องกันในห้องประชุมในขณะนั้นเลย ในวาระนี้เมื่อคณะลูกขุนพิจารณาโทษเสร็จก็จะให้มีการอุทธรณ์ในที่ประชุม การอุทธรณ์นั้นถ้าคนที่อุทธรณ์ได้ถูกสืบหาข้อมูลความจริงได้ว่าทำผิดจริงแล้วมาอุทธรณ์ ก็จะถูกเพิ่มโทษขึ้นอีก แต่ถ้าไม่ผิดจริงก็จะลดโทษให้

ในวาระนี้จะมีการ“ฟ้องตัวเอง”ด้วย การฟ้องนี้จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กรู้สึกสำนึกในความผิดที่ตัวเองกระทำ(ซึ่งเกิดขึ้นเสมอในที่ประชุม)

ในการฟ้องแต่ละครั้ง เมื่อสมาชิกฟ้องตัวเองแล้วประธานหรือลูกขุนผู้ใหญ่จะต้องอ่านคำฟ้องทวนด้วยทุกครั้ง

2.3) วาระที่สาม คือวาระ “ออกความคิดเห็นและเสนอกฎระเบียบ”เพื่อให้สมาชิกในที่ประชุมได้เสนอความคิดเห็นต่างๆเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเสนอกฎระเบียบเพื่อส่วนรวม ถ้าเป็นเรื่องที่สำคัญก็จะให้กลับไปคิดดูและมาเสนอกันในครั้งต่อไป วาระนี้โดยเฉพาะในช่วงการแสดงความคิดเห็นเด็กส่วนใหญ่จะเงิบและตั้งใจฟังกันมากผิดกับในวาระแรกและวาระสอง ดังนั้นเด็กส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็กหรือเด็กโตจึงมักจะทำให้ความสนใจเป็นพิเศษกับเรื่องราวที่เกี่ยวกับส่วนรวม แต่ส่วนใหญ่จะพบว่าเรื่องที่เกี่ยวกับเรื่องส่วนรวมจะมีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องส่วนตัวที่เป็นเรื่องหยุ่มหยุิมและมีอยู่มากมายโดยเฉพาะในเด็กเล็ก

3) การอุทธรณ์ การขออุทธรณ์ของเด็กจะเกิดขึ้นในวาระ 2 ซึ่งเกิดจากกรณีที่เด็กไม่เห็นด้วยกับการลงโทษนั้นๆ หรือคิดว่าตนไม่ได้ผิดจริง โดยคณะกรรมการอุทธรณ์จะประกอบไปด้วยสมาชิก 7 คน(เลือกตั้งจากสภานักเรียน)คือ

-ผู้ใหญ่ที่อยู่ในโรงเรียนตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป จำนวน	1 คน
-ผู้ใหญ่	2 คน
-เด็กโต	2 คน
-เด็กเล็ก	2 คน

4) โทษในที่ประชุม ประชาธิปไตยในสภานี้เด็กส่วนใหญ่จะยอมรับกับกฎที่ออกมา และยอมรับกับความผิดที่ตัวเองได้กระทำจริงๆ ส่วนใหญ่เด็กจะมีการประนีประนอมกันคือถ้ามีการลงโทษที่ให้ขอโทษกับให้อดขนม สมาชิกในที่ประชุมมักออกเสียงเสนอให้ขอโทษกันมากกว่า ส่วนลักษณะของโทษที่สำคัญของที่ประชุมสภานักเรียน แบ่งออกได้เป็น

4.1) ตัดสิทธิ หมายถึงโทษระดับปรกติในโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เช่นการอดขนม ฯลฯ

4.2) ตัดสิทธิพิเศษ หมายถึงโทษที่สูงกว่าโทษตัดสิทธิ เช่นอดไปเที่ยวข้างนอก ในกรณีที่โรงเรียนจัดขึ้น

บรรยากาศของการประชุม

บรรยากาศของการประชุมจะมีลักษณะเป็นกันเองใครอยากจะนั่งตรงไหนก็นั่งได้ (คนภายนอกที่เข้าไปชมก็สามารถเข้าไปฟังได้) แต่จะต้องถอดรองเท้าก่อนเข้าห้องประชุมกันทุกคน ลักษณะของห้องประชุมจะเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ มีม้านั่งฟังได้เป็นแถวยาวแบ่งเป็น 3 ล้อมวางเป็นครึ่งวงกลม แต่ละล้อมจะวางเรียงกันเป็นชั้น 7 ชั้นเหมือนโรงภาพยนตร์ โดยมีช่องว่างเป็นชั้นบันได ส่วนข้างล่างเป็นโต๊ะของคณะกรรมการ รอบห้องจะมีหน้าต่างซึ่งเปิดรับลมได้

ในการประชุมนั้นเด็กเล็กๆส่วนใหญ่จะเล่นและคุยกันเสียงดัง พอสักพักก็จะเริ่มหลับกันเป็นแถว เด็กส่วนใหญ่จะรู้สึกเบื่อ(โดยเฉพาะเด็กโต)กับการประชุมสภา(แต่ไม่ถึงกับให้ล้มเลิก)เหตุที่เบื่อบ้างก็เพราะว่า ประชุมกันถี่ไป(ทุกศุกร์)และเรื่องต่างๆก็มักจะเป็นเรื่องเดิมๆซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาของเด็กเล็กๆ และอีกสาเหตุหนึ่งก็คือหลังจากเปลี่ยนที่ประชุมแล้ว(คือแต่เดิมใช้ประชุมบนอาคาร 6 เหลี่ยม นั่งกันกับพื้นภายใต้บรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นกันเอง)มาสู่บรรยากาศที่เป็นทางการภายใต้ห้องประชุมทำให้เด็กบางคนไม่ค่อยชอบ และเวลาประชุมในปัจจุบันกว่าจะเสร็จก็านทำให้เด็กบางคนนอนหลับโดยไม่ได้ฟังผลของการประชุม(โดยเฉพาะเด็กเล็กๆ) ดังนั้นการแสดงผลของการประชุมจึงแสดงออกมาหลังจากการสิ้นสุดวาระการประชุมโดยเด็กจะโห่ร้องแสดงความดีใจกันทุกครั้ง ซึ่งเคยมีผู้ใหญ่เสนอไม่ให้โห่ร้องกันแต่ก็ไม่ได้ผล

6.2.2) ประชาธิปไตยนอกสภา ประชาธิปไตยในระดับนี้มักจะเกิดขึ้นภายในบ้านของเด็กเอง แต่ละบ้านก็จะมีการประชุมกันเอง(ขึ้นอยู่กับความคิดของแต่ละบ้าน)ถ้ามีการขัดแย้งก็จะเสนอออกเสียงกัน แต่ส่วนใหญ่ก็มักไม่มีการขัดแย้ง(แม้จะมีการทะเลาะกันบ้างแต่เด็กส่วนใหญ่จะโกรธง่ายหายเร็ว ส่วนกฎระเบียบก็จะไปออกกันเองภายในบ้าน เช่นจัดเวรกันทำกับข้าว, ทำความสะอาดบ้าน ส่วนใครผิดกฎก็จะมีการอดขนมกันภายในบ้าน(กฎออกจากสมาชิกภายในบ้าน)

6.3 เสรีภาพในการปกครองตนเอง

การปกครองตนเองนั้นเป็นการฟังตนเองวิธีหนึ่ง ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ทั้งแบบปัจเจกชนและแบบกลุ่ม คือ¹¹

1. ในความหมายปัจเจกชน คือกิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา

¹¹ กาญจนาแก้วเทพ, กนกศักดิ์ แก้วเทพ, การฟังตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาของชนบท, (กรุงเทพมหานครสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2530), หน้า 34.

2. ในความหมายของกลุ่มคือสังคม(กลุ่ม)ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง(self fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง นั่นคือกลุ่มชนนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเอง

ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงให้เด็กได้มีการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นการพัฒนาการศึกษาเพื่อพึ่งพาตนเอง เพราะ“การปกครองตนเองเป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีความเชื่อมั่นในความคิดของธรรมชาติของมนุษย์ ความเชื่อที่ว่าในตัวคนเราไม่มีความเลวร้าย และไม่มีความเลวร้ายชนิดใดติดตัวมาตั้งแต่เกิดเลย”¹²

ลักษณะการพึ่งตนเองก็คือ “การพัฒนาชีวิตให้มุ่งสู่ความมีคุณภาพที่แท้จริง เพราะชีวิตมนุษย์แต่ละคนเมื่อเกิดมาแล้ว หากต้องตกไปอยู่ภายใต้การครอบงำของอิทธิพลจากสิ่งภายนอกย่อมแปรสภาพไปสู่การไร้สิทธิเสรีภาพภายในจิตวิญญาณตนเอง ทำให้ชีวิตถูกแปรสภาพไป เป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าและความหมาย”¹³

ดังนั้นโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงมีการใช้ชีวิตแบบพึ่งตนเอง และกำหนดโทษกันเอง เพื่อให้เด็กอยู่ร่วมกันแบบประชาธิปไตย และในส่วนของ การพึ่งพาตนเองนั้น เด็กส่วนใหญ่ จะช่วยเหลือตนเองโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติเป็นหลัก เช่น “การทำหมหยิก”ก็จะใช้ “ก้านจิกกะจัน”หรือ “ก้านสะเดา”(ลักษณะเป็นก้านเหนียว ๆ)โดยนำมาม้วนผมและทิ้งไว้ พอแกะออกผมก็จะหยิกได้

เด็กจะต้องช่วยเหลือตนเองในการหาอาหาร ดังนั้นจึงต้องมีเวรกันในการทำอาหาร หรือการรักษาความสะอาด และยังต้องร่วมมือกันในการแก้ปัญหาภายในบ้านของตนเองเมื่อมีการทะเลาะกัน

7. ระเบียบวินัยและการลงโทษ กฎเกณฑ์ต่างๆของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นจะแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ

7.1 กฎเกณฑ์ที่ออกโดยสภา เป็นกฎเกณฑ์ที่เด็กจะต้องยอมรับฟังกันอย่างทุกคน เพราะเป็นการตัดสินใจโดยเสียงข้างมาก

7.2 กฎเกณฑ์ที่ออกในห้องเรียน เป็นกฎเกณฑ์ที่ออกมาจากครู เช่นการให้เด็กไปทำการบ้านหรือกลับไปอ่านหนังสือ แต่กฎเกณฑ์นี้เด็กจะทำตามหรือไม่นั้นครูไม่สามารถไปบังคับได้ เพียงได้แต่พูดด้วยเหตุผลเท่านั้น เช่นเตือนว่าถ้าไม่อ่านหนังสือก็จะเป็นคนไม่รู้

¹² เอ.เอส.เนล, อาณาจักรน้อยๆที่ซัมเมอร์ฮิล, แปลโดย เตือนดา สุวรรณจินดา, สมบูรณ์ สุขศิลป์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2521)

¹³ โอวาท สุนทรนารักษ์,การจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โดยกลุ่มศึกษาปัญหาและทิศทางการศึกษาไทย(ก.ป.ท.), 2530), หน้า 8.

7.3 กฎเกณฑ์ทั่วไป เป็นกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มเด็กแต่ละกลุ่ม เช่นในกลุ่มเพื่อนที่เล่นกันก็มีกฎเกณฑ์การเล่นนั้นๆ หรือในกลุ่มของแต่ละบ้านก็จะมีกฎเกณฑ์ของบ้านตนเองๆ ส่วนการลงโทษนั้น สิ่งที่เด่นชัดก็คือเสรีภาพจากการถูกทำโทษอย่างรุนแรง(เช่นตี) ดังนั้นครูจึงไม่มีสิทธิที่จะลงโทษเด็กได้ แต่สิ่งที่ทำได้ก็คือการนำเรื่องต่างๆไปเข้าที่ประชุมสภานักเรียน

โรงเรียนถาวรวิทยา

1. ความเป็นเมืองหรือชนบท

สภาพเมือง(เขตเทศบาล)

โรงเรียนถาวรวิทยาดังอยู่ในตัวเมืองกาญจนบุรีเหมือนโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแต่อยู่ในเขตตัวเมืองจริงๆ หมายถึงการตั้งอยู่ในท่ามกลางบรรยากาศของความเจริญทางวัตถุภายใต้สังคมทุนนิยม มีตึกขนาดใหญ่ มีตลาด โรงแรม โรงภาพยนตร์ ซึ่งมีลักษณะของความเป็นป่าคอนกรีต

2. สภาพสถานที่ของโรงเรียน

2.1 สภาพบรรยากาศที่ตั้งของโรงเรียน

โรงเรียนตั้งอยู่ติดกับถนนเจ้าขุนเณรส่วนอีกด้านหนึ่งติดกับแม่น้ำแควใหญ่(แต่ปัจจุบันชายฝั่งของแม่น้ำถูกถมดินล้าเข้าไปมากทำให้บรรยากาศปัจจุบันเปลี่ยนไป)โรงเรียนเป็นอาคารขนาดใหญ่มี 4 ชั้น จำนวน 2 อาคาร ข้างหน้าของโรงเรียนเป็นสนามปูน ส่วนสนามดินนั้นจะเป็นส่วนใหญ่ของบริเวณวัด ต้นไม้ในโรงเรียนจะมีเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นที่โล่งเพื่อให้รถสำหรับผู้ปกครองที่มารับนักเรียน

2.2 สภาพห้องเรียน ห้องเรียนของโรงเรียนเป็นแบบทางการเหมือนกับโรงเรียนทั่วไป โดยข้างหน้าห้องเป็นกระดานดำมีประตูอยู่ด้านข้าง 2 ด้าน ส่วนโต๊ะเรียนวางเรียงกันเป็นระเบียบโดยมีโต๊ะครูวางอยู่หน้าห้อง

3. กระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน

3.1 การเรียนรู้ การเรียนรู้ในโรงเรียนแบ่งเป็น

3.1.1) การเรียนรู้จากวิชาการ,การบ้าน,หลักสูตร โรงเรียนจะเน้นการเรียนรู้ทางด้านวิชาการมากเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โดยดูได้จากจำนวนเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนที่มากกว่า รวมถึงจำนวนหลักสูตรของโรงเรียน ซึ่งหลักสูตรของโรงเรียนแบ่งเป็นทั้งหมด 5 กลุ่มวิชา คือ

1) กลุ่มทักษะ

- ภาษาไทย
- คณิตศาสตร์

2) กลุ่ม สปช. (สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต)

- สังคมศาสตร์
- วิทยาศาสตร์
- ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์
- ศาสนา-ศิลปกรรม

3) กลุ่ม สรน. (สร้างเสริมลักษณะนิสัย)

- จริยศึกษา
- ศิลปะศึกษา
- พลศึกษา
- ดนตรีและนาฏศิลป์
- กิจกรรมสร้างนิสัย ลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์

4) กลุ่ม กพอ. (การทำงานพื้นฐานและอาชีพ)

- งานบ้าน
- งานประดิษฐ์
- งานเกษตร
- งานเลือก (เฉพาะชั้น ป.5-6 เป็นงานที่นอกเหนือจากงานบ้าน, งานประดิษฐ์, งานเกษตร ซึ่งก็แล้วแต่ครูผู้สอนจะหามาสอน)

5) กลุ่มประสบการณ์พิเศษ

- ภาษาอังกฤษ

หมายเหตุ :- หลักสูตรทั้งหมดนี้ ทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีเรียนเพียง 2 กลุ่มเท่านั้น คือกลุ่มทักษะและกลุ่ม สปช. ซึ่งทั้งหมดเป็นหลักสูตรตามกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการแต่ในรายละเอียดนั้นแล้วแต่วิชาว่าครูผู้สอนนั้นจะเพิ่มรายละเอียดอะไรลงไป (แต่โดยมากเป็นหลักสูตร กพอ. มากกว่าที่มีการเพิ่มรายละเอียดปลีกย่อยของครูผู้สอน)

3.1.2) การเรียนรู้ทางประสบการณ์อาชีพ

ประสบการณ์ในการศึกษานั้นส่วนใหญ่จะเน้นในการเรียนรู้จากตำรามากกว่าที่จะเน้นการปฏิบัติจริง เนื่องจากเหตุผล 3 ประการ คือ

- 1) ส่วนใหญ่เด็กระดับประถมนั้นอายุน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กทางโรงเรียนจึงไม่มีนโยบายที่จะให้เด็กได้เรียนรู้ทางวิชาชีพ
- 2) เด็กส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจดีกว่าเด็กในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมาก ดังนั้นเรื่องอาชีพจึงเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็น

3.) หลักสูตรที่ถูกระบุโดยรัฐนั้นทำให้มีปัญหาในการปรับเข้ากับชุมชน เช่น หลักสูตร กพอ.(การงานพื้นฐานและอาชีพ)ที่มีอยู่ในหลักสูตร ซึ่งพบว่าการสอนวิชาชีบบาง อย่างนั้นทางโรงเรียนไม่สามารถที่จะหาสถานที่สอนหรือให้ความรู้ได้อย่างแท้จริงได้ เช่นหลักสูตร การเพราะเลี้ยงปลา สิ่งที่ทำได้ในโรงเรียนมีแค่เพียงการสอนการเลี้ยงปลาในโหลแก้วหรือใน อ่างเท่านั้น เพราะไม่มีสถานที่เพียงพอต่อการเรียนรู้ได้ ฯลฯ

3.2 การแสดงความคิดเห็น

เด็กนักเรียนในปัจจุบันจะมีความแตกต่างกับเด็กนักเรียนในอดีตอยู่มาก โดยเฉพาะ ในเรื่องการแสดงความคิดเห็น ในอดีตนั้นเด็กนักเรียนจะไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น เพราะ ครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน แต่ในปัจจุบันเด็กนักเรียนมีความกล้าขึ้นมาก นั่นคือมี การกล้าคิดกล้าทำ แต่ก็แล้วแต่การมองของครูแต่ละคน ครูวันชัยกล่าวว่า “ถ้ามองในแง่ความ ก้าวร้าว นั่นคือความก้าวร้าว แต่ถ้าเรามองในแง่เขากล้า คือเขากล้าเสนอ กล้าแสดงเหตุผล พูด ไปไม่เห็นด้วย ก็เป็นสิทธิของแต่ละคน แต่ครูบางคนก็มองว่าเป็นความก้าวร้าวก็ได้”¹⁴

เด็กของโรงเรียนในปัจจุบันจึงมีความกล้ามากขึ้น กล้าตอบปัญหา กล้าที่จะแสดง ออก โดยครูได้เปิดโอกาสให้เด็กมากขึ้นกว่าในอดีต สิ่งที่มีอิทธิพลของเด็กต่อความกล้า อาจ แบ่งได้เป็นประเด็นต่างๆ ได้คือ

1) อิทธิพลจากสื่อสารมวลชน การได้รับข่าวสารของเด็กในเมืองเด็กจะได้รับข่าวสาร ต่างๆ ได้อย่างเต็มที่รวมถึงรายการเพลง ละคร(ซึ่งโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีเสรีภาพในด้านนี้ น้อยกว่า) และภาพยนตร์ต่างๆ ผลจากสิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กได้เรียนรู้และปฏิบัติตามได้ง่าย รวมไปถึงสื่อสารมวลชนในระดับสูง เช่นคอมพิวเตอร์เด็กก็มีโอกาสได้รับมากกว่า

2) ฐานะทางครอบครัว เด็กส่วนใหญ่มีฐานะครอบครัวดี เด็กมีโอกาที่จะได้รับผล จากความเจริญทางวัตถุมากกว่าเด็กในชนบท และยังการที่บิดา-มารดาได้ตามใจเด็กทำให้เด็ก ได้รับในสิ่งที่ต้องการได้ง่ายจนเกิดความกล้า แต่ความกล้าบางอย่างก็มีผลเสียเหมือนกัน เช่น กล้าเถียงครูอย่างไม่มีเหตุผล กล้าทำในสิ่งที่ผิดๆ และครูไม่สามารถที่จะทำอะไรได้เต็มที่ “เพราะพ่อแม่เขามีเงิน ตามใจมาตั้งแต่เด็ก เอาแต่ใจตัวเองมาตั้งแต่เล็ก บางทีเพื่อนก็ขัดใจไม่ ได้ เพื่อนบางคนยังต้องตาม โดยพวกที่มีเงินเป็นหัวหน้า ส่วนพวกไม่มีเงินก็เป็นลูกน้องไป”¹⁵

3) การเปิดโอกาสของครู ครูในปัจจุบันนี้ได้เปิดโอกาสให้กับนักเรียนมากขึ้น จาก เดิมที่มองครูเป็นศูนย์กลางนั้น ปัจจุบันเด็กได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการศึกษามากขึ้น โดยครู จะเป็นที่ปรึกษาให้ความคิดเห็น แต่การเปิดโอกาสของครูก็ยังต่างกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กใน เรื่องของขอบเขต เพราะทางโรงเรียนถาวรวิทยานั้นการเปิดโอกาสยังมีขอบเขตกำหนด

¹⁴ สัมภาษณ์ วันชัย ศูนย์พลอย, ครูโรงเรียนถาวรวิทยา 7 กุมภาพันธ์ 2539.

¹⁵ สัมภาษณ์ กัลยา วิรุณรักษ์, ครูโรงเรียนถาวรวิทยา 7 กุมภาพันธ์ 2539.

กฎเกณฑ์ไว้ คือเด็กจะกล้าเฉพาะสิ่งที่อยู่ในขอบเขตเช่น มารยาททางสังคม ความมีระเบียบเรียบร้อย แต่เด็กที่อยู่ในชนบทอาจจะไม่คำนึงถึงมารยาทหรือความเรียบร้อยแต่อยู่ที่ความพึงพอใจในการแสดงความคิดเห็นมากกว่า

3.3 การได้รับข้อมูลข่าวสาร

ระดับข้อมูลข่าวสารต่างๆในโรงเรียนถือว่ามีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางการเมือง โดยเฉพาะในวิชา สปช.นั้น แขนงความรู้หนึ่งที่อยู่ในขอบข่ายของวิชานี้ก็คือ ความรู้ทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย เด็กสามารถที่จะเรียนรู้เรื่องราวทางการเมืองได้จากข่าวสารไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ โดยครูจะมีการจัดแบ่งกลุ่มและให้ออกมารายงานหน้าชั้นที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางการเมือง ซึ่งผลที่เกิดก็คือทำให้เด็กต้องไปค้นคว้า อ่านหนังสือ หรือฟังข่าวดูโทรทัศน์เพื่อที่จะติดตามเหตุการณ์ได้ทัน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้น ในการเรียนรู้เฉพาะด้าน เช่นเนื้อหาทางด้านการเมืองการปกครองจึงดูน้อยกว่ามาก

4. ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับโรงเรียนและนักเรียนกับครู

4.1 ระยะเวลาของเด็กที่อาศัยอยู่ในโรงเรียน

เด็กจะเริ่มมาถึงโรงเรียนประมาณ 8.00 น.หลังจากนั้นก็ใช้เวลาอยู่ในโรงเรียนทั้งวัน โดยเริ่มกลับบ้านหลังจากโรงเรียนเลิกในเวลา 15.30 น. สิ่งที่แตกต่างกันจากโรงเรียนหมู่บ้านเด็กอย่างเห็นได้ชัดก็คือระยะเวลาที่อยู่ในโรงเรียน เพราะฉะนั้นความผูกพันระหว่างครูกับนักเรียนหรือความผูกพันระหว่างนักเรียนกับโรงเรียนจึงเป็นความผูกพันแค่เพียงครูกับศิษย์เท่านั้น แต่ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กความผูกพันจะเป็นทั้ง พ่อ-แม่กับลูก, พี่กับน้อง, และครูกับศิษย์

4.2 กิจวัตรประจำวัน เวลาที่เด็กนักเรียนใช้ในโรงเรียนนั้นแบ่งได้เป็นรายการตามตารางเวลาคือ

08.00 น. เด็กทำความสะอาดสถานที่ในบริเวณของโรงเรียน

08.30 น. เข้าแถวเชิญธงชาติ,สวดมนต์,กายบริหาร(ประมาณ 10 นาที),การดักเตือน-ชมเชย (โดยครูเวรประจำวันหรือประธานนักเรียน)

-แยกแถวเข้าชั้นเรียน

-เข้าห้องเรียนเช็คชื่อ เริ่มเรียนภาคเช้า (วิชาละ 1 ชั่วโมง 3 วิชา)

11.30 น. พักรับประทานอาหาร โดยครูเวรและคณะกรรมการนักเรียนจะเดินตรวจความปลอดภัย

12.15 น. ทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนอีกครั้ง(โดยนักเรียนที่เป็นเวร ซึ่งจะจัดขึ้นวันละ 1 ห้อง)

12.30 น. ขึ้นเรียนภาคบ่าย(วิชาละ 1 ชั่วโมง 3 วิชา)

15.15 น. แต่ละห้องจะท่องสูตรคูณ, คัพท, สวดมนต์-แผ่เมตตา

15.30 น. เข้าแถวเชิญธงชาติลง และดักเตือน-แนะนำการเดินทางกลับบ้าน

ดังนั้นกิจวัตรประจำวันของนักเรียนจึงอยู่ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการอยู่ตลอดเวลาซึ่งผิดกับกรณีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กซึ่งการใช้ชีวิตประจำวันภายในโรงเรียนนั้นก็หมายถึงการใช้ชีวิตภายในบ้านตนเองด้วย เพราะโรงเรียนก็คือบ้าน เด็กในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงมีกิจวัตรประจำวันที่กว้างกว่าโรงเรียนถาวรวิทยา โดยเฉพาะในส่วนของขอบเขตของเสรีภาพ

4.3 การขอคำปรึกษาของนักเรียน

การขอคำปรึกษาของนักเรียนในปัจจุบันนี้เกิดขึ้นน้อยลงกว่าในอดีตมาก เช่นถ้าเด็กในอดีตปรึกษาเรื่องปัญหาการเรียน ก็จะมาปรึกษากับครู แต่ในปัจจุบันเด็กส่วนใหญ่ครอบครัวยุคใหม่ ดังนั้นเมื่อมีปัญหาการเรียนก็สามารถที่จะหาที่เรียนพิเศษได้ แต่ถ้ามีเรื่องที่จะต้องปรึกษาจริงๆ ส่วนมากก็จะปรึกษากับเพื่อนก่อน แล้วจึงค่อยเข้าไปหาครูโดยจะดูว่าครูคนไหนที่ตนเองสนิทมากเป็นพิเศษ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กแล้วก็จะต่างกันที่ระดับความเข้มข้นของปฏิสัมพันธ์ คือเด็กในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนได้ใกล้ชิดกว่า ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ของความแน่นแฟ้นจึงดีกว่า

4.4 การดักเตือนและการลงโทษของครู การลงโทษของครูแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1) การลงโทษในระบบ การลงโทษในระบบหมายถึงการลงโทษตามควรปรกติของโรงเรียนทั่วไปที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งแบ่งระดับขั้นของการลงโทษได้คือ

1.1) การว่ากล่าวดักเตือน การว่ากล่าวดักเตือนจะเกิดขึ้นกับการกระทำความผิด 2-3 ครั้งแรก เพื่อให้นักเรียนได้รู้ถึงความผิดและเหตุผลว่าความผิดนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร

1.2) การตี การตีจะเกิดขึ้นหลังจากการว่ากล่าวดักเตือนไปแล้วแต่นักเรียนก็ยังไม่ฟังและไม่เกรงกลัวต่อความผิด ดังนั้นสภาพจิตใจหนึ่งที่ยังได้ผลแม้กระทั่งในสังคมปัจจุบัน และครูในสมัยใหม่ที่ยังใช้อยู่ก็คือ “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” เพราะฉะนั้นไม่เรียวจึงยังมีผลต่อการขัดเกลาสิ่งที่ไม่ดีได้ ดังที่ครูยอด สิบกัลดได้กล่าวไว้ว่า “การลงโทษเด็กยังใช้ได้ แต่ต้องมีเหตุผลให้เด็ก ไม่ใช่ว่าสุมสี่สุมห้าอย่างเดียว มันก็ไม่ถูก ก่อนจะตีบูมมันต้องมีการดักเตือนก่อนสัก 2 ครั้ง 3 ครั้ง ถ้าเตือนไม่ไหวก็ต้องตีบ้าง ตีเพราะไม่ใช่ความโมโหหรือบันดาลโทสะ แต่ตีเพื่อให้รู้จักคิด รู้จักผิด”¹⁶

¹⁶ สัมภาษณ์ ยอด สิบกัลด, ครูโรงเรียนถาวรวิทยา 7 กุมภาพันธ์ 2539.

2)การลงทะเบียนนอกระบบการลงทะเบียนนอกระบบหมายถึงการลงทะเบียนที่เนื่องจาก การว่างล้าตัวเด็กเดือนและการตี เช่นการหยิก การให้ไปทำความสะอาด ฯลฯ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นเสมอ

4.5 ความสนใจของครูที่มีต่อนักเรียน

ครูที่จะมีความสนใจต่อเด็กต่างกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก คือความสนใจจะเป็นในลักษณะของการขนขวายให้ความรู้เพื่อเด็กจะได้มีความรู้เพิ่มขึ้นหรือสามารถไปแข่งขันกับสิ่งต่างๆได้ เช่น

1)การแข่งขันกับตนเอง จุดประสงค์ก็เพื่อให้เด็กได้รับการเรียนรู้ให้มากที่สุด

2)การแข่งขันกับสังคม เมื่อเด็กได้รับการเรียนรู้อย่างเต็มที่แล้ว เด็กก็จะสามารถเข้าไปสู่สมรรถนะของระบบในสังคมได้ คือสามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ เช่นการส่งเสริมให้เด็กได้คิดเลขเร็วเพื่อได้ไปแข่งขันกับโรงเรียนต่างๆ การติวให้กับนักเรียนเพื่อที่จะได้สอบเข้าโรงเรียนดีๆได้หลังจากจบประถมศึกษา 6 ไปแล้ว แต่ในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจะเป็นความสนใจในสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับปัจจัย 4 ที่เด็กควรจะได้รับมากกว่า

5.กิจกรรมภายในโรงเรียน

5.1 ลักษณะของกิจกรรมต่างๆภายในโรงเรียน

ประเภทกิจกรรมต่างๆภายในโรงเรียนถาวรวิทยานั้นแบ่งออกเป็น กิจกรรมประเภทโครงการ¹⁷ โดยทางโรงเรียนได้มีโครงการต่างๆ คือ

1)โครงการจัดงานวันเด็กแห่งชาติ เพื่อให้เด็กได้ร่วมกิจกรรม ได้สนุกสนาน ได้แสดงออกและร่วมกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมให้เด็กรู้จักกล้าคิด กล้าทำกล้าแสดงออก เป็นการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อเด็ก เพื่อจะได้เติบโตเป็นประชาชนที่ดีและมีคุณภาพต่อไป และส่งเสริมให้เด็กได้ตระหนักถึงความสำคัญที่จะเป็นเยาวชนที่ดีต่อชาติในอนาคต และเพื่อสนองต่อนโยบายของรัฐ

2)โครงการวันสำคัญทางศาสนา (เช่นวันวิสาขบูชา,วันอาสาฬหบูชา,วันเข้าพรรษา,วันมาฆบูชา)เพื่อให้เด็กได้รู้จักความสามัคคีของหมู่คณะ,รู้จักการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางศาสนา และเป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย

3)โครงการอบรมธรรมะ เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับด้านคุณธรรมและจริยธรรม,รู้จักการปฏิบัติจิตใจให้เป็นสมาธิ และให้นักเรียนได้ปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนา

4)โครงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อให้ให้นักเรียนรู้และเห็นคุณค่าของการรำไทย และเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย

¹⁷ “แผนปฏิบัติงานโรงเรียนถาวรวิทยา,” ปีการศึกษา 2538.

- 5) โครงการจัดงานวันแม่แห่งชาติ เพื่อเทิดทูนและเผยแพร่พระเกียรติคุณ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถผู้ทรงเป็นแม่แห่งชาติ และให้ลูกได้ระลึกถึงพระคุณของแม่
 - 6) โครงการประกวดสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณ และกล่อมเกล่าพัฒนาจิตใจนักเรียนในการนำมาใช้กับชีวิตประจำวันซึ่งจะเกิดผลดีต่อตนเองและสังคม
 - 7) โครงการทัศนศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้นักเรียนได้ประสบการณ์โดยตรง, รู้จักความสามัคคีของหมู่คณะ และสร้างพฤติกรรมระหว่างครูกับนักเรียน
 - 8) โครงการประกวดการอ่านบทร้อยแก้วและบทร้อยกรอง เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนรักและภูมิใจในเอกลักษณ์ของไทย และสามารถอ่านคำประพันธ์ชนิดต่างๆ และสามารถแสดงท่าทางการอ่านได้อย่างถูกต้อง
 - 9) โครงการคณิตคิดเร็ว เพื่อเป็นการฝึกทักษะในการคิดเลขเร็วและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
 - 10) โครงการประกวดนักเรียนดีเด่น เพื่อให้เด็กมีความประพฤติเรียบร้อย มีกิริยามารยาทที่ดี และให้เด็กมีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ แข็งแรง
 - 11) โครงการการอยู่ค่ายพักแรมลูกเสือ เพื่อให้ลูกเสือได้เรียนรู้จากของจริง, เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ รู้จักการวางแผนงานร่วมกัน ให้มีความอดทนมีระเบียบวินัย และเสียสละเพื่อส่วนรวม
 - 12) โครงการการอยู่ค่ายพักแรมของยุวกาชาด เหมือนกับลูกเสือ
 - 13) โครงการการแข่งขันกีฬาภายใน เพื่อส่งเสริมสุขภาพพลานามัยทั้งทางร่างกาย จิตใจ คุณธรรม, รู้จักการเล่นกีฬาเป็น คูกีฬาเป็น มีน้ำใจเป็นนักกีฬา และสนองต่อนโยบายของการกีฬาของชาติให้ดีขึ้น
 - 14) โครงการกำจัดมลพิษและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้บริเวณโรงเรียนปราศจากขยะมูลฝอย, ปลูกฝังนิสัยหรือทัศนคติที่ดีในการทิ้งขยะให้เป็นที่
- โครงการต่างๆ เหล่านี้ก็เพื่อให้เด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เกิดการกล้าคิด กล้าทำ ไปสู่การทำงานเป็นกลุ่มและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้

5.2 การทำกิจกรรมร่วมระหว่างครูกับนักเรียน

ครูในโรงเรียนจะอยู่ในฐานะผู้ให้คำปรึกษาและแสดงความคิดเห็น แต่กิจกรรมทั้งหมดก็ไม่ใช่ว่าความคิดจะมาจากนักเรียนไม่ แต่ความคิดจะมาจากครูซึ่งเป็นผู้วางไว้ให้โดยเด็กได้เข้ามามีส่วนร่วม และเมื่อเด็กมามีส่วนร่วมแล้ว เด็กก็มีฐานะของผู้ที่จะเสนอความคิดเห็นได้

6. เสรีภาพในโรงเรียน

6.1 เสรีภาพในการเข้าเรียน โรงเรียนที่ขึ้นอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการนั้นจะเป็นลักษณะของการบังคับ นั่นคือเป็นหลักสูตรบังคับที่เด็กจะต้องจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคน เสรีภาพในการเรียนจึงไม่มี แต่ที่มีก็คือเสรีภาพในการเลือกทำกิจกรรมเท่านั้น ว่าเด็กต้องการ

ทำกิจกรรมใดก็เข้าโครงการหรือชมรมนั้น สิ่งนี้จะไม่มีการบังคับเด็ก แต่เด็กส่วนใหญ่ถ้าให้เลือกรเรียนกับไม่เรียน ระดับความคิดนี้ก็แตกต่างกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เพราะเด็กที่โรงเรียนถาวรวิทยาส่วนใหญ่จะถือว่าการเรียนเป็นสิ่งสำคัญ เด็กจะมีความรู้สึกถ้าเข้าไม่เรียนเขาก็จะไม่ทันคนอื่นและด้อยกว่าคนอื่น สภาพเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากการบีบคั้นทางสังคมที่ทำให้เด็กไม่มีโอกาสที่จะเลือก แต่ตรงกันข้ามกับเด็กโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก คือเด็กมีสิทธิที่จะเลือกรเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ เพราะเขาคิดว่า เขาไม่จำเป็นต้องไปแข่งขันกับใคร เขาสามารถปลูกผักได้ สามารถหาอาหารได้ ดังนั้นสภาพปัญหาเหล่านี้จึงต่างกัน

6.2 ที่มาของการเลือกตั้งและการออกเสียง(vote) การเลือกตั้งในโรงเรียนถาวรวิทยานั้นจะเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ คือ

6.2.1) สถานักเรียนทางโรงเรียนได้จัดให้มีการเลือกตั้งสถานักเรียนตาม “โครงการสถานักเรียน”¹⁸ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- วัตถุประสงค์ การจัดให้มีโครงการสถานักเรียนนั้นวัตถุประสงค์ก็เพื่อ

- 1) ส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น
- 2) ฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ สังคม และประเทศชาติ
- 3) ฝึกให้นักเรียนเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รวมถึงการทำงานเป็นกลุ่ม

- หลักการและเหตุผล เหตุผลก็เนื่องจากการดำรงชีวิตในปัจจุบันนี้จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาเป็นพื้นฐานเพื่อจะได้อยู่ในสังคมอย่างสงบสุข ปฏิบัติยอมรับหลักเกณฑ์ของสังคมได้ ดังนั้นจึงได้จัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักรับผิดชอบเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี อยู่ในสังคมเพื่อความสงบสุข

- เป้าหมาย ทำให้นักเรียนสามารถปฏิบัติตนเป็นสมาชิกของกลุ่มและยอมรับกฎเกณฑ์ รวมถึงการกล้าแสดงออกตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย

- ขั้นตอนการดำเนินงาน

1) ขั้นเตรียมการ

- แต่งตั้งคณะกรรมการ
- ประชุมชี้แจงคณะกรรมการ

2) ขั้นดำเนินการ

- กำหนดคุณสมบัติของผู้เลือกตั้ง โดยคุณสมบัติส่วนใหญ่จะดูที่ความรับผิดชอบและผลการเรียน และจะต้องอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เท่านั้น

- เปิดรับสมัคร กำหนดวันเลือกตั้ง และวิธีการเลือกตั้ง ซึ่งมีขั้นตอน คือ

¹⁸ “แผนปฏิบัติงานโรงเรียนถาวรวิทยา,” ปีการศึกษา 2538, หน้า 19.

-นักเรียนจะไปสมัครที่ครูผู้รับผิดชอบ อย่างกรณีในปัจจุบันนั้นจะมีผู้สมัคร 13 คน (ซึ่งส่วนใหญ่ครูจะไม่ให้เกินจำนวนนี้ เพราะทำให้ไม่มากจนเกินไป)

-นักเรียนเริ่มหาเสียง ติดโปสเตอร์ โดยนักเรียนจะเขียนกันเองและหาเสียงกันเอง โดยมีครูคอยดูแลอยู่ห่างๆ

-การเลือกตั้งจะใช้วิธีเข้าคูหา(เหมือนกับการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนฯในปัจจุบัน) โดยคูหาจะมีทั้งหมด 5 คูหา โดยนักเรียนจะเดินเรียงเข้าไปในแต่ละคูหาที่ละคน โดยการลงคะแนนนี้จะใช้ระบบการลงคะแนนลับ

-การเลือกตั้งนี้จะใช้เวลาในช่วงพักกลางวัน(ส่วนใครที่ไม่ลงไปเลือกครูก็ไม่ว่าอะไร) และการนับคะแนนจะเสร็จสิ้นภายในวันเดียวกัน คือในช่วงบ่าย

-หลังจากประกาศผลแล้ว ผู้ที่ได้จะต้องขึ้นไปพูดถึงความรู้สึกและนโยบายที่จะนำไปปฏิบัติต่อไป

3) องค์ประกอบของคณะกรรมการ

1) ประธาน 1 คน ได้มาจากผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดของการเลือกตั้ง

2) รองประธาน 1 คน ได้มาจากผู้ที่ได้คะแนนมาเป็นอันดับสอง

3) คณะกรรมการ 11 คน ได้มาจากผู้สมัครทุกคนที่ลงสมัครรับเลือกตั้ง

หมายเหตุ : -ผู้สมัครจะได้ตำแหน่งทุกคน โดยเฉพาะคณะกรรมการจะเป็นโดยตำแหน่ง

4) หน้าที่ของประธานนักเรียน

-จัดประชุมสภานักเรียนเดือนละครั้ง(แต่บางทีเวลาไม่แน่นอนแล้วแต่ว่าจะมีเรื่อง, เหตุการณ์หรือโครงการอะไรที่สำคัญหรือไม่ โดยประธานเป็นผู้นัดประชุมหรือตัดสินใจ) การประชุมในปัจจุบันส่วนใหญ่จะประชุมเมื่อมีปัญหาหรือเรื่องใหม่ๆ เมื่อลงมติกันแล้วก็เอาเรื่องที่ได้ไปปรึกษาครูอีกครั้ง

-ประธานสามารถที่จะสั่งคณะกรรมการให้ปฏิบัติหน้าที่ได้(แต่ในความเป็นจริงบางครั้งกรรมการบางคนก็ไม่เชื่อฟัง)

-ดักเตือนนักเรียนรุ่นน้องเมื่อทำผิดวินัย เช่นส่งเสียงดัง แกล้งเพื่อน ฯลฯ

6.2.2) การเลือกตั้งหัวหน้าห้อง ที่มาของการเลือกตั้งหัวหน้าห้องนั้นจะมีอยู่ 2 แบบ คือ เลือกโดยวิธีลงคะแนนลับ กับเลือกโดยวิธียกมือ ดังนี้

-เลือกโดยการลงคะแนนลับ ขั้นตอน คือ

1) นักเรียนจะส่งรายชื่อผู้สมัครให้ครูประจำชั้น

2) แจกกระดาษให้นักเรียนในห้องทุกคนและให้นักเรียนเขียนลงในกระดาษว่าต้องการเลือกใคร

3) ผู้ที่ได้คะแนนมากที่สุดจะได้รับการเสนอให้เป็นหัวหน้าห้อง

-เลือกโดยการยกมือ ขั้นตอน คือ

1) ครูประจำชั้นจะถามว่าต้องการให้ใครเป็นหัวหน้าห้องโดยให้นักเรียนเสนอมา

2)เขียนชื่อบุคคลที่นักเรียนเสนอไว้บนกระดานดำ

3)เลือกโดยการยกมือโดยถือเอาเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์

หมายเหตุ : แต่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้วิธีการยกมือมากกว่าเพราะเป็นวิธีที่ง่ายและรวดเร็ว

6.3 เสรีภาพในการปกครองตนเอง

นักเรียนในโรงเรียนถาวรวิทยานั้นไม่ได้ก้าวไปถึงหลักการปกครองตนเองเนื่องจากว่าแม้แต่ทางโรงเรียนก็ยังไม่สามารถที่จะปกครองตนเองได้อย่างเต็มที่(คือยังอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐซึ่งผิดกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่แม้ว่าจะอยู่ภายใต้กรอบของอำนาจรัฐ แต่ก็ยังสามารถปรับตนเองให้เป็นโรงเรียนชุมชนในระดับหนึ่งได้)ดังนั้นตัวนักเรียนเองก็ไม่สามารถที่จะมีการปกครองตนเองได้ ส่วนสถานักเรียนนั้นแม้ว่าจะเป็นระดับของการปกครองตนเองของนักเรียนแต่ก็ไม่เต็มที่เหมือนกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่เป็นโรงเรียนชุมชน เพราะในสภาพของโรงเรียนถาวรวิทยานั้น ประธานนักเรียนกับคณะกรรมการเท่านั้นที่มีบทบาทและได้แสดงความคิดเห็น แต่ก็ยังอยู่ภายใต้การดูแลของครู และอำนาจเด็ดขาดก็ยังเป็นของครู

7.ระเบียบวินัย

ระเบียบวินัยยังเป็นสิ่งที่จำเป็น การลงโทษจึงเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน โดยส่วนใหญ่ที่ระเบียบวินัยจะเป็นไปตามโครงสร้างประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมมากกว่า โดยเฉพาะแม้แต่ในสังคมปัจจุบัน(โลกาภิวัตน์) ระเบียบวินัยก็ยังคงอยู่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความประพฤติ การแต่งกาย การเคารพต่อครูบาอาจารย์ เพราะถือว่าสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อส่วนรวม(คือทั้งโรงเรียน)เช่น ถ้าเด็กมีมารยาทไม่ดี สิ่งที่สังคมประณามก็คือโรงเรียนสอนไม่ดี ดังนั้นความรัดกุมในเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ

บทวิเคราะห์ภายใต้สภาพแวดล้อมในโรงเรียน

อนึ่งสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนโดยเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยานั้น แม้ว่าจะมีข้อดีแต่ข้อเสียหรือปัญหาที่เกิดขึ้นก็ยังมีอยู่ ซึ่งแบ่งเป็นประเด็นต่างๆได้คือ

1)มาตรฐานด้านหลักสูตร ข้อกำหนดในการเลื่อนชั้น

เนื่องจากทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็กได้พยายามหาวิชาให้เหมาะสมกับเด็ก แต่เนื่องจากปัญหาของเด็กมีหลากหลายมาก จึงไม่สามารถสร้างหลักสูตรภายใต้บรรยากาศที่เสรีที่จะเหมาะกับเด็กทุกคนได้ เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนถาวรวิทยา(โครงสร้างหลักสูตรถูกกำหนดโดยรัฐนั้น) ก็ถือว่าโรงเรียนหมู่บ้านเด็กยังมีเสรีภาพหรือมีทางเลือกของตนเองมากกว่า แต่ผลดีของมาตรฐานหลักสูตรที่มีผลต่อโรงเรียนถาวรวิทยานั้น แผนการศึกษาปัจจุบันทำให้เด็กสามารถถกเถียงถกเถียง แสดงความคิดเห็นแก่ปัญหาได้ เด็กมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นของตนเอง

โดยครูเป็นผู้ช่วยชี้แนะ โดยมีการแบ่งกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ แต่ผลเสียก็คือการที่เน้นกิจกรรมมากเกินไปทำให้ความรู้ในเนื้อหาของวิชาน้อยลง ความรอบรู้ของเด็กในแผนการศึกษาปัจจุบันจึงสู้แผนเก่าไม่ได้

2) การครอบงำของอำนาจภายใต้สภาพแวดล้อมที่เสรี

กรณีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กการดูว่าเด็กยังมีให้เห็นอยู่เสมอแม้ว่าทางโรงเรียนจะแสดงให้เห็นถึงแนวทางที่ปลอดจากการครอบงำของอำนาจ การดูจากครูอาจจะเป็นเรื่องที่ไม่แปลกเพราะครูก็อยู่ภายใต้อำนาจรัฐมาโดยตลอด ที่แปลกก็คือการที่เด็กเล็กๆโดนดูจากรุ่นพี่ที่เป็นเด็กโตที่เคยอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่เล็ก จึงมีคำถามเกิดขึ้นเสมอว่า “ทำไมเด็กที่ยังไม่มีความรับผิดชอบ(เช่นเด็กเล็ก)ถึงต้องถูกดู” นั่นคือเกิดความไม่สมดุลระหว่างเสรีภาพกับกฎระเบียบ แต่การดกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจนี้ถ้าเปรียบเทียบกับโรงเรียนถาวรวิद्याจะต่างกันที่กรณีของโรงเรียนถาวรวิद्याนั้นการครอบงำของอำนาจจะเป็นลักษณะที่เป็นทางการมากกว่าคือเด็กจะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอน

3) ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม

ปัญหาเรื่องบุคลากรเป็นปัญหาที่สำคัญมากโดยเฉพาะครูใหม่ๆของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่เมื่อเข้ามาอยู่ในระยะยาวแล้วมักมีปัญหาเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆของโรงเรียนโดยเฉพาะการปรับตัวเข้ากับเด็ก เพราะเด็กมักไม่ค่อยเชื่อฟัง ครูที่นี้จึงน่าสนใจครูส่วนใหญ่จะสับสนโดยเฉพาะเรื่องเสรีภาพที่เด็กมีมากเกินไป แต่กรณีของครูโรงเรียนถาวรวิद्याนั้นจะมีปัญหาเรื่องนี้น้อยมาก เพราะครูเป็นผู้ควบคุมกฎระเบียบ แต่มองโดยรวมแล้วบุคลากรทั้งสองแห่งนี้ส่วนใหญ่ต่างก็ตกอยู่ภายใต้กระแสการครอบงำของอำนาจรัฐมาอย่างเคยชิน ดังนั้นจึงมักมีปัญหาในการที่จะแสวงหาบุคลากรในอุดมคติ

4) สภาพแวดล้อมทำให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรม

การเลียนแบบพฤติกรรมโดยเฉพาะในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นอาจจะมีปัญหาเกิดขึ้นคือเด็กที่มีนิสัยเรียบร้อย อาจถูกครอบงำอิทธิพลจากเด็กที่มีพฤติกรรมก้าวร้าวได้(เกิดมาเพียงภายในโรงเรียน)ซึ่งเป็นเด็กที่มีปัญหาทางด้านจิตใจ ดังนั้นการครอบงำของเด็กที่ก้าวร้าวกว่าจึงทำให้เด็กที่เรียบร้อยมักมีปัญหาและไม่อยากอยู่ในโรงเรียน แต่สิ่งที่สวนทางกับความคิดนี้คือเด็กโตกลับดูดี(คือต้นร้ายปลายดี)เด็กที่นี้เหมือนกับอิมโนกิเลส คือจากเลวสุดหรือแย่สุดก็จะทิ้งสิ่งเหล่านั้นไปได้เมื่อถึงระยะเวลาหนึ่งและสามารถปรับตัวเป็นคนดีได้ในที่สุด ส่วนกรณีของเด็กโรงเรียนถาวรวิद्याนั้นการครอบงำจะเป็นลักษณะการครอบงำทางด้านวิชาการ เช่นเด็กที่มีเงินก็จะให้เงินหรือจ้างเด็กที่ฐานะด้อยกว่าให้เข้ามาเป็นพวกหรือลูกน้องตนเอง โดยส่วนใหญ่จะมีวัตถุประสงค์ก็เพื่อให้ทำการบ้าน หรือให้ทำงานที่ครูสั่ง

5) ปัญหากฎเกณฑ์ภายใต้ระบบสภา

สภานักเรียนภายใต้ระบบสภาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมักจะมีปัญหาและความสับสนระหว่างความผิดกับบทลงโทษที่ไม่สมดุลกัน คือกฎเกณฑ์ที่มีโทษเล็กน้อยมักจะไม่ทำ

ให้เด็กเกรงกลัว(เหมือนกับเสือกระดาษ)ทำให้เกิดการกระทำความผิดซ้ำขึ้นอีกอีก(โดยเฉพาะเด็กเล็ก) และกฎของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นจะมีกฎเกณฑ์ต่างๆมากมายทำให้บางที่กฎจะอยู่เหนือเสียงของเด็กเสียอีก ส่วนความสนใจของเด็กต่อสภาก็จะน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต สภาที่เป็นสภาแบบพิธีกรรมกลับกลายมาถูกมองจากบางคนว่าเป็นจุดขายทางเศรษฐกิจที่ดึงดูดความสนใจจากบุคคลภายนอกเท่านั้น แต่ข้อดีก็คือสภายังให้เสรีภาพอย่างเต็มที่กับสมาชิกทุกคนยังเป็นเสียงสะท้อนจากความคิดของเด็ก และเป็นการถ่วงดุลย์อำนาจระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของโรงเรียนถาวรวิทยาแล้ว ขอบเขตอำนาจและเสรีภาพของนักเรียนจะน้อยกว่ามาก เพราะเสียงจากสภานั้นเป็นเพียงแนวความคิดเล็กๆที่ต้องได้รับการรองรับจากความคิดเห็นของครูก่อน

บทสรุป

การวิจัยในส่วนของสภาพแวดล้อมนั้นผลการวิจัยพบว่าแนวทางการวิเคราะห์ได้สนับสนุนสมมุติฐานการวิจัยที่ว่า “สภาพแวดล้อมการศึกษาที่ต่างกันจะทำให้ผลการเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตยต่างกัน” ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 2 แนวทางคือ

1.สภาพแวดล้อมกับประชาธิปไตยในเมือง

ผลการวิจัยสภาพแวดล้อมในตัวเมืองในกรณีของโรงเรียนถาวรวิทยานั้นพบว่าสภาพแวดล้อมมีผลต่อประชาธิปไตยในเชิง “ทฤษฎีวิชาการ” หมายถึงประชาธิปไตยที่มีในรูปแบบที่เป็นทางการมากกว่ารูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น ประชาธิปไตยในการเลือกตั้ง(ทั้งเลือกตั้งสภานักเรียนและเลือกตั้งหัวหน้าห้อง) การแสดงความคิดเห็น ฯลฯ ซึ่งประชาธิปไตยแบบนี้มีลักษณะคือ “เป็นลักษณะของประชาธิปไตยแบบตัวแทน” คือเป็นประชาธิปไตยของสังคมสมัยใหม่ ที่ต้องมีตัวแทนในการดูแลสังคมโรงเรียน เพราะจำนวนนักเรียนของโรงเรียนถาวรวิทยานั้นมีจำนวนมากถึงสองพันกว่าคน ดังนั้นการที่จะให้ได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่นั้นจึงเป็นการยาก

2.สภาพแวดล้อมกับประชาธิปไตยในชนบท

สำหรับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กนั้นเป็นสภาพแวดล้อมของความพยายามที่จะสร้างสังคมอุดมคติขึ้นมา เป็นสภาพแวดล้อมในท่ามกลางธรรมชาติ ดังนั้นแนวทางที่สร้างขึ้นด้วยตัวเองเหล่านี้จึงมีผลต่อประชาธิปไตยในเชิง“เนื้อหาแก่นสาร”คือเป็นลักษณะ “แนวทางเป็นเนื้อหาแบบประชาธิปไตยกรีกโบราณในอุดมคติ”โดยใช้เสียงของสมาชิกในสังคมทั้งหมด เปรียบได้กับสภา 500 ในสมัยกรีกโบราณ โดยทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นครูหรือนักเรียน

ดังนั้นในส่วนของสภาพแวดล้อมกับความสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆนั้น(ไม่ว่าจะเป็นครู, นักเรียน, บรรยากาศการเรียนการสอน ฯลฯ)ต่างก็ยังมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็กเป็น

อย่างมาก ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้จะสามารถที่จะสะท้อนระดับความเป็นประชาธิปไตยของโรงเรียน
ออกมาได้ ดังกับผลการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกับโรงเรียนถาวรวิทยาที่
ผ่านมา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย